

วันสงกรานต์

คำว่า “สงกรานต์” มาจากภาษาสันสกฤต แปลว่า การผ่าน หรือ การย้าย โดยการนับระยะเวลาที่เส้นทางของดวงอาทิตย์โคจรผ่านกลุ่มดาวฤกษ์จักราศีทั้ง 12 กลุ่ม ประกอบด้วย กลุ่มดาวราศี เมษ พฤษภ เมถุน กรกฎ สิงห์ กันย์ ตุลย์ พิจิก ธนู มังกร กุมภ์ และมิถุน การโคจรผ่านกลุ่มดาวแต่ละ กลุ่มจะใช้ระยะเวลาประมาณ 30 วัน เมื่อดวงอาทิตย์โคจรผ่านกลุ่มดาวเหล่านี้ครบทั้ง 12 กลุ่ม ก็จะได้ระยะเวลา 1 ปีพอดี เป็นวิธีการนับเดือนที่ใช้กันประเทศอินเดีย และกลุ่มประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งรับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดีย เช่น ไทย พม่า เขมร ลาว เป็นต้น วันที่ 13 เมษายน เป็นวัน “มหาสงกรานต์” หรือ วันเริ่มต้นปีใหม่ ทั้งนี้เป็นเพราะเป็นช่วงเวลาที่ดวงอาทิตย์โคจรผ่านจากราศีมีนเข้าสู่ราศีเมษนั้น โลกโคจรเป็นมุมฉากกับดวงอาทิตย์ จึงมีกลางวันและกลางคืนยาวเท่ากันพอดี วันสงกรานต์เป็นวันทำบุญใหญ่ประจำปี มี 3 วัน คือ วันมหาสงกรานต์ หรือ วันสงท่ายปีเก่า (วันที่ 12 เมษายน) วันกลาง หรือ วันเนา (วันที่ 14 เมษายน) วันขึ้นปีใหม่ใหม่ หรือ วันเถลิงศก (วันที่ 15 เมษายน)

ตำนานเกี่ยวกับนางสงกรานต์

เมื่อวันสงกรานต์ตรงกับวันใดในแต่ละปี ก็จะมีนางสงกรานต์ประจำวันนั้นๆ นางสงกรานต์มีชื่อดังนี้ วันอาทิตย์ ชื่อนางทงษ วันจันทร์ชื่อนางโคราค วันอังคารชื่อนางรากษส วันพุธชื่อนางมณฑา วันพฤหัสบดีชื่อนางกิริณี วันศุกร์ชื่อนางกิมิทา วันเสาร์ชื่อนางมโหธร นางสงกรานต์เป็นธิดาของท้าวมหาสงกรานต์ หรือ ท้าวกบิลพรหม มีหน้าที่ผลัดเปลี่ยนกันดูแลเสวยของท้าวกบิลพรหม ซึ่งประดิษฐานอยู่ในพานแว่นฟ้า เนื่องจากท้าวกบิลพรหมแพ้พินันการตอบปัญหาแก่ธรรมบาลกุมาร ก่อนจะตัดเศียรของท้าวกบิลพรหมเป็นที่รวมแห่งความร้อนทั้งปวง ถ้าวางไว้บนแผ่นดินไฟจะไหม้โลก ถ้าโยนขึ้นไปบนอากาศฝนจะแล้ง ถ้าทิ้งลงในมหาสมุทรน้ำจะแห้ง ธิดาทั้ง 7 จึงผลัดเปลี่ยนกันถือพานรองเศียรของท้าวกบิลพรหมไว้คนละ 1 ปี

คุณค่าและความสำคัญ

ประเพณีสงกรานต์ถือเป็นประเพณีการเฉลิมฉลองวันปีใหม่ของไทยที่ยึดถือปฏิบัติมาแต่โบราณ ช่วงวันสงกรานต์จึงเป็นวันแห่งความเอื้ออาทร ความรัก ความผูกพัน ที่มีต่อกันทั้งครอบครัว ชุมชน สังคม และศาสนา ทำให้สมาชิกของครอบครัวได้มีโอกาสมาร่วมกันเพื่อแสดงความกตัญญูตเวทิตา เช่น ลูกหลานนำสิ่งของมาเยี่ยมเยียน และรดน้ำขอพรจากบิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย รวมทั้งแสดงความกตัญญูตเวทิตาต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ด้วยการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ การสร้างความสมัครสมานสามัคคีในชุมชน ได้แก่ การร่วมกันทำบุญให้ทาน การก่อพระเจดีย์ทรายและเป็นการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การเล่นสาดน้ำเพื่อความสนุกสนานรื่นเริงร่วมกัน นอกจากนี้ ยังสร้างความรู้สึกรักผูกพันกลมเกลียวต่อบุคคลในสังคมเดียวกัน และสร้างความรู้สึกรหวงแหนในสาธารณสมบัติของสังคม และสิ่งแวดล้อมโดยการช่วยกันทำความสะอาดบ้านเรือน วัด วาราม ตลอดจนอาคารสถานที่ต่างๆ

กิจกรรมที่ควรอนุรักษ์ฟื้นฟูและส่งเสริม

ประเพณีสงกรานต์มีกิจกรรมที่ควรอนุรักษ์ฟื้นฟูและส่งเสริมให้มีการปฏิบัติ ดังนี้

- การเตรียมเครื่องนุ่งห่มชุดใหม่ที่สะอาด เรียบร้อย เพื่อไหว้บิดา มารดา หรือญาติผู้ใหญ่
- การทำความสะอาดบ้านเรือน ที่อยู่อาศัย บริเวณต่างๆ ในชุมชนที่อยู่ เช่น วัด วารามที่จะใช้เป็นสถานที่สำหรับทำบุญและที่สาธารณะต่างๆ
- การทำบุญตักบาตรตอนเช้า หรือนำอาหารไปเลี้ยงพระที่วัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่บุพาริที่ล่วงลับไปแล้ว
- การก่อพระเจดีย์ทราย โดยขนทรายเข้าวัด แล้วก่อเป็นรูปเจดีย์หรือสัตว์ต่างๆ ปักธงหลากสี มีรูปเทียนและดอกไม้เป็นเครื่องบูชาพระ เพื่อให้วัดนำทรายไปใช้ในการก่อสร้างและการสาธารณประโยชน์ต่างๆ
- การทำงาน โดยการปล่อยนก ปล่อยปลา รวมทั้งการฟังเทศน์ ถือนิเวศปฏิบัติธรรม

- ทำบุญ บังสุกุลอัฐิ และอุทิศส่วนกุศลแก่ญาติผู้ล่วงลับแล้ว
- การสงฆ์พระพุทธรูป โดยใช้น้ำสะอาดหรือน้ำผสมน้ำอบไทยลอยด้วยดอกไม้สด เช่น ดอกมะลิ
- สงฆ์พระภิกษุสามเณรด้วยน้ำสะอาด หรือถวายผ้าสบหรือผ้าไตร
- การรดน้ำขอพรผู้ใหญ่โดยใช้น้ำสะอาด หรือน้ำผสมน้ำอบไทย ลอยด้วยดอกไม้สด เช่นดอกมะลิ หรือตามประเพณีนิยมท้องถิ่นนั้นๆ
- การเล่นสาดน้ำโดยใช้น้ำสะอาด และเล่นอย่างสุภาพ เหมาะสมกับกาลเทศะ ไม่ก่อความเดือดร้อนรำคาญ หรือละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น
- การละเล่นรื่นเริงอื่นๆ ตามประเพณีนิยมของท้องถิ่นนั้นๆ

เนื่องจากในปัจจุบันการเล่นสงกรานต์มีกิจกรรมบางอย่างที่มีการปฏิบัติในลักษณะที่ไม่เหมาะสม และส่งผลกระทบต่อขนบธรรมเนียมประเพณี หรือ ส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ซึ่งควรจะมีการป้องกันและแก้ไข ได้แก่

1. การเล่นสาดน้ำอย่างรุนแรง เช่น ใช้ปืนฉีดน้ำชนิดอัดลม การใช้น้ำสกปรก หรือของเหลวที่เน่าเหม็น การขว้างปาถุงน้ำแข็ง ทำให้เกิดการบาดเจ็บ หรือสร้างความไม่พอใจ
2. การประแป้งหรือสิ่งอื่นที่มีลักษณะส่อไปในทางกระทำอนาจาร เช่น ใช้มือลูบคลำใบหน้า หน้าอก หรือ สะโพกของสุภาพสตรี
3. การประกวดเทพีสงกรานต์ หรือประกวดในลักษณะอื่นๆ ที่ไม่เหมาะสม เช่น แต่งกายด้วยชุดว่ายน้ำ ประกวดเทพีสงกรานต์สาวประเภท 2 เป็นต้น

สิ่งที่ควรปฏิบัติ

1. การให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับคุณค่าและสาระที่สำคัญของประเพณี และรูปแบบกิจกรรมการปฏิบัติที่เหมาะสมตามประเพณี
2. การส่งเสริมการเรียนรู้ประเพณีท้องถิ่นในระบบและนอกระบบโรงเรียน รวมทั้งการศึกษาตามอัธยาศัย

เอกลักษณ์ของประเพณีสงกรานต์แต่ละท้องถิ่น

สงกรานต์ภาคเหนือ

วันสงกรานต์เป็นวันขึ้นปีใหม่ของคนไทยเหนือ ถือกันว่าเป็นวันสังขารล่อง (อายุสังขาร คือ อายุของมนุษย์) ได้ล่วงเลยไปอีก 1 ปี และเป็นวันที่สุดของศักราชเก่า เป็นวันส่งท้ายปีเก่า ตอนเช้ามีการยิงปืนขับไล่เสนียดจัญไร การทำความสะอาดบ้านเรือน การชำระล้างร่างกาย การสระผม แต่งกายด้วยเสื้อผ้าสะอาด

หลังจากนั้นก็ไปเที่ยวตามสถานที่ต่างๆ เรียกว่า “ไปแอ่วปีใหม่” ในวันนี้เริ่มมีการเล่นรดน้ำกันแล้ว วันรุ่งขึ้นเป็นวันเนา หรือ วันคา มีการเตรียมข้าวของสำหรับทำบุญ ตอนบ่ายมีการขนทรายจากแม่น้ำนำไปไว้ที่วัดใกล้บ้าน แล้วร่วมกันก่อพระเจดีย์ทรายตามลานวัด ตกแต่งด้วยตุ๊กหรือธงชาวย่างสวยงาม มีการเล่นน้ำกันอย่างสนุกสนาน วันที่สามเป็นวันพญาวัน หรือ วันเถลิงศก ตอนเช้ามีการเตรียมอาหารคาวหวานไปถวายพระที่วัด เพื่อทำบุญและนำอาหารไปให้แก่ผู้เฒ่าแก่ที่เคารพนับถือ ตลอดจนนำไปถวายเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เรียกว่าไป ทานขันข้าว เสร็จจากการทานขันข้าวก็จะมีการถวายทานเจดีย์ทราย ปล่อยนกปล่อยปลา การสงฆ์พระเจดีย์ การค้าต้นไม้โพธิ์ภายในวัดและหมู่บ้าน การสงฆ์พระพุทธรูปสำคัญ คู่บ้านคู่เมือง ในวันนี้จะมีการไปค้าหัว เพื่อการไป สุมการระ โดยลูกหลานจะพากันไปขอขมาลาโทษในความผิดต่างๆที่เคยกระทำต่อผู้ใหญ่ การค้าหัวจะทำไปเรื่อยๆ จนถึงวันปากปี ในวันปากปีจะมีการจัดขบวนแห่ค้าหัวซึ่งแต่งกายด้วยชุดพื้นเมือง และมีการจัดต้นดอก (พุ่มดอกไม้) อย่างสวยงาม มีการพื่อนำขบวนไปค้าหัวพระผู้ใหญ่ เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัด (เจ้าเมือง) เป็นต้น ในวันนี้ก็จะมีการค้าหัวคู่ คือ การไปค้าหัวอนุสาวรีย์บรรพบุรุษของตระกูลของตน การค้าหัวเป็นวัฒนธรรมอันสูงยิ่งของภาคเหนือ เป็นการแสดงออกถึงการขอกภัย การให้อภัย การแสดงความเคารพนับถือกันและกัน และจิตใจเปี่ยมไปด้วยคารวะไมตรี ความรักใคร่สามัคคีในหมู่คณะ การเล่นสงกรานต์ที่มีชื่อเสียงของภาคเหนือ ได้แก่ งานประเพณีปีใหม่เมือง จังหวัดเชียงใหม่

สงกรานต์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือ ภาคอีสานของไทยมีจรรยาปฏิบัติทางสังคมอย่างเคร่งครัด เรียกว่า “ศีลสิบสอง” ซึ่งมักจะเป็นงานบุญที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นหลัก และในเดือนห้า ก็เป็นการทำบุญสงกรานต์ โดยกำหนดทำกันในวันที่ 13 14 15 เมษายน พิธีการของแต่ละท้องถิ่นอาจแตกต่างกันในข้อปลีกย่อย แต่สิ่งๆที่เหมือนกันคือ การสงฆ์พระพุทธรูปบางที่ใช้ศาลาการเปรียญ แต่บางที่จะจัดสร้างหอร่งแล้วอัญเชิญพระพุทธรูปมาประดิษฐานในหอร่ง เพื่อสงฆ์ในวันสงกรานต์ นอกจากนั้นก็มีการเล่นสาดน้ำกัน หลังจากวันสงกรานต์แล้ว หมู่บ้านบางแ่งมีการแห่ดอกไม้ไปถวายพระที่วัด ในเวลาพลบค่ำก็มีการไหว้พระ รับศีล ฟังเทศน์ ฉลองต้นดอกไม้ และหมูนเวียนไปตามหมู่บ้านต่างๆ หมู่บ้านที่เป็นเจ้าภาพจะคอยเลี้ยงข้าวปลาอาหาร เป็นการสร้างความสามัคคีกันในหมู่คณะ แต่ปัจจุบันนี้มีการทำกันน้อยลง การเล่นสงกรานต์ที่มีชื่อเสียงทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ สงกรานต์ในจังหวัดหนองคาย ซึ่งมีการสงฆ์น้ำหลวงพ่อพระใส พระพุทธรูปอันเป็นที่สักการะของทั้งประชาชนชาวไทย และประชาชนชาวลาว นอกจากนี้ยังมีบรรยากาศของการเล่นสงกรานต์สองฟากฝั่งโขง เนื่องจากลาวก็ถือคติการเล่นสงกรานต์เช่นเดียวกับไทย

สงกรานต์ภาคกลาง

ประเพณีสงกรานต์ถือเป็นประเพณีการเฉลิมฉลองวันขึ้นปีใหม่ที่ชาวภาคกลางยึดถือปฏิบัติมาแต่โบราณ แบ่งออกเป็น 3 วัน คือ วันที่ 13 14 และ 15 เมษายน มีการทำบุญตักบาตร การปล่อยนกปล่อยปลา การสงฆ์น้ำพระ การก่อพระเจดีย์ทราย การแห่นางสงกรานต์และรถบุปผชาติ การเล่นสาดน้ำ เช่นเดียวกับภาคอื่นๆ การเล่นสงกรานต์ที่น่าสนใจและมีชื่อเสียงได้แก่ สงกรานต์กรุงเทพมหานคร ซึ่งจัดบริเวณถนนข้าวสาร บางลำพู สนามหลวง วัดมหาธาตุ และวัดโพธิ์ สงกรานต์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จัดขึ้นในบริเวณคุ้มขุนแผน ซึ่งอยู่ในบริเวณอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา โดยจำลองบรรยากาศการเล่นสงกรานต์แบบโบราณ นอกจากนี้ยังมีสงกรานต์พระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ ซึ่งเป็นการเล่นสงกรานต์ตามแบบประเพณีของชาวไทยเชื้อสายรามัญ ซึ่งมีกิจกรรมบางอย่างแตกต่างไปจากสงกรานต์ทั่วไป เช่น ขบวนแห่หนก แห่ปลา ซึ่งเจ้าภาพจะเชิญหญิงสาวมาถือกรงนกและโหลใส่ปลา สำหรับนำไปปล่อย พิธีการส่งข้าวแช่สงกรานต์โดยให้หญิงสาวเป็นคู่ๆ ถือภาชนะใส่ข้าวแช่และกับข้าวไปส่งตามวัดต่างๆ แต่เช้าตรู่ การเล่นสาดน้ำ ซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาตั้งแต่ดั้งเดิม ในช่วงสงกรานต์นี้ชาวพระประแดงจะแต่งกายตามแบบดั้งเดิมของชาวมุสลิม

สงกรานต์ภาคใต้

ประเพณีสงกรานต์ถือเป็นประเพณีการเฉลิมฉลองวันขึ้นปีใหม่ที่ชาวภาคใต้อึดถือปฏิบัติมาแต่โบราณ แบ่งออกเป็น 3 วันคือ วันที่ 13 14 และ 15 มีการทำบุญตักบาตร การปล่อยนกปล่อยปลา การสงฆ์น้ำพระ การก่อพระเจดีย์ทราย การแห่นางสงกรานต์และรถบุปผชาติ การเล่นสาดน้ำ เช่นเดียวกับภาคอื่นๆ จังหวัดที่มีการเล่นสงกรานต์ที่มีชื่อเสียงได้แก่ สงกรานต์หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งจัดขึ้นในพื้นที่สวนสาธารณะเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ ศาลาไทย หาดสมิหลา อำเภอเมือง โดยเริ่มเล่นสงกรานต์ตั้งแต่วันที่ 6 - 15 เมษายน และได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวประเทศมาเลเซีย และสิงคโปร์ ซึ่งเดินทางมาร่วมเล่นสงกรานต์อย่างสนุกสนาน นอกจากนี้ยังมีสงกรานต์เมืองนคร จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นการเล่นสงกรานต์ตามแบบดั้งเดิมของชาวนครศรีธรรมราช มีการอัญเชิญพระพุทธรูปหิรัญสี จากหอพระออกมาสงฆ์น้ำ พิธีตักบาตรบริเวณสนามหน้าเมือง การแห่นางสงกรานต์ และการแห่นางกระดาน เป็นต้น